

OĞUZ ATAY'IN *TUTUNAMAYANLAR* ROMANINDA BİR İNTİHARIN PERDE ARKASI: BİPOLAR DUYGUDURUM BOZUKLUĞU

*Fatma Kalpaklı Yeğin**

GİRİŞ

1972 yılında okuyucularla buluşan Oğuz Atay¹'in *Tutunamayanlar* romanının duygusal karakteri Selim Işık'ın intiharı ve intiharının arkasındaki sebepler okuyucuların merakını celp etmektedir. Arkadaşı Turgut da Selim'in bir intihar mektubu bırakarak bu dünyadan ayrılmasının ardındaki sis perdesini aralamak için kendi içinde uzun bir yolculuğa çıkarken, bizler de okuyucular olarak ona eşlik ederiz. Bu merak ve arayış içinde Selim'in çocukluğuna, erken gençlik yıllarına bakıldığında onun günümüz tabiriyle bipolar duygudurum bozukluğundan mustarip olduğu düşünülebilir. Ancak, 1950'li yılların Türkiye'sinde ruhsal hastalıklar konusunda çok farkındalık olmadığından Selim'in ebeveynleri ve arkadaşları onun yardım çılgılığı tadındaki sinyalleri okuyamamış ve onun genç yaştaki ölümüne bir anlam verememişlerdir. Bu bağlamda, edebi eserlerin ruhsal hastalıklar hakkında toplumsal bilinç oluşturmada son derece kıymetli olduğunu düşünüyoruz. Bu çalışmamızda, edebi eserlerde ruh ve akıl sağlığının tasvirinin güzel bir örneği olarak Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanındaki Selim Işık karakteri üzerinden bipolar duygudurum bozukluğunun temsili ele alınacaktır.

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, fkalpakli@selcuk.edu.tr

1 Kastamonu Valiliği Oğuz Atay'ın adına 2007 yılından beri Oğuz Atay Edebiyat ödülleri vermektedir. ("Biyografi", <https://www.oguzatay.net/biyografi>).

GELİŞME

Bipolar duygu durum bozukluğu, “kişide yoğun mutsuzluk duygularından, aşırı enerjik bir biçimde taşkınlıklara, çaresizlik, umutsuzluk, özkıyım, değersizlik, karamsarlık duygularıyla birlikte kişinin aşırı enerjik olduğu karma duyguduruma varan önemli değişikliklere yol açmaktadır” (Bristol ve Myers, 2011, s.7). (Aktaran Mengi ve Akgür, “Bipolar Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Bir Araştırma: Örnek Olay İncelemesi”, 554). Bipolar duygu durum bozukluğu ile yaşayanların durumu hem kendilerini hem de yakın çevrelerini; aile bireylerini ve yakın arkadaş çevresinin yaşamını da etkilemektedir. Bu bağlamda, Selim’in araştırmacı arkadaşı Turgut arkadaşını ölümün kollarına iten nedenleri merak ederek, romanda kendini yollara vurmuştur. Duygudurum bozukluğu hastalığının başlıca özellikleri ise genel olarak şu sözlerle ifade edilmektedir:

Bipolar bozukluk mani, depresyon ve iyileşme dönemleri ile karakterize döngüsel nitelikli, kronik seyirli, ciddi işlevsel kayıplara neden olan bir bozukluktur. Bipolar bozukluk hipomani, mani, depresif veya karma dönemlerle giden, dönemler arasında iyilik halinin olduğu ruhsal değişiklik gösteren bir duygudurum bozukluğudur (Uğur, 2012, s.1). Sachs ve Rush’a (2003) göre; bipolar bozukluk beynin biyokimyasının değiştiği bir hastalıktır (akt. Gümüş, 2013). (Aktaran Mengi ve Akgür, “Bipolar Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Bir Araştırma: Örnek Olay İncelemesi”, 554).

Bu bilgilerin ışığında, Oğuz Atay’ın *Tutunamayanlar* romanının ana karakteri Selim’in yaşadığı duygusal dalgalanmalara yakından bakılınca Selim’in de bu ruhsal hastalıktan mustarip olduğu düşünülebilir.

Boş yere değerli hayatlarını benim gibi bir solucan için harcamasınlar. Boş yere, psikobilmemne yönlerimi araştırmak için deneme tahtası yapmasınlar beni. Ne dediniz? Gene de seviyorlar mıymış beni? İşte beni bu incelikler öldürüyor. Batılı amcaların bulduğu bu incelikler! Yalnız kendimi sevdiğim halde, bunu başkalarına sevgi şeklinde belirtmek suretiyle kendimi aldatmak ve aynı zamanda bir bakıma onların daha gerçek sayılması gereken aşklarını, bu aldatici aşkımin yanında önemsiz görmekle, bir kere daha kişiliğime duyduğum aşkı ve vazgeçemediğim benliğimi ortaya koymakla kendinisevengillerin birtürlügerçeklerigöremediğiinbaşkalarınınsevgisininmuhtaçgiller-familiyasına

mı giriyor muşum? İngilizler bile bu kadar inceliği bir arada düşünemez, bir yerde şaşırır. Ömür boyu aylık sınır, yalnız Ruhsal gerçekler Bankası verir. Ben de hepinizden farklı bir soluncandım, kim bilir? Şimdi yarısı ezilmiş, yerde yattığı için belli olmuyor. Diğer yarısını yerden kaldırmak (Atay, 455) için çırpınan Günseli'yi bile acıklı gözlerle seyretemiyor. Gözleri, ezilen yarısında kaldı da ondan. Anlayışı da o yarıda kaldı; bütün ümitleri, yaşama isteği de, mühendislik diploması da, iyi durum kâğıdı da, çiçek aşısı kâğıdı da, altı tane vesikalık resmi de, İsa'ya sevgisi de, bilmem nesi de, yaratma hırsı da, bir türlü atamadığı değersiz evrakı da, Günseli'yi okşamak isteyen elleri, ona dokunmak isteyen derisi de hep ezilen yarısında kaldı. Bu yarısında sadece ölüm acılığı kaldı. Bu nedenle, şimdiye kadar söylediklerimizi kısaca özetlemek gerekirse, mezar taşına şöyle yazılması uygun düşer (yazı kabartma olmasın: uzaktan dikkati çeker): Şarkısı yarıda kaldı, aklı da karıda kaldı. Sebep olanların gözü kör olsun. Sebep olanların gözü kör oldu. (Atay, 456)

Selim'in mektupları arasında bulunan bu sözler Selim'in nasıl derin bir ruhsal bunalım içinde olduğunu ve kendisini bir insan, bir birey olarak değil de bir solucan hatta ezilmiş bir solucan olarak gördüğünü; gerçeklik algısını yitirdiği, kendini değersiz, ümitsiz ve hevesleri kursağında kalmış bir yaratık olarak algıladığını görmekteyiz ve bunun için de çevresini, özellikle de yakın çevresini; ailesini ve yakın arkadaşlarını suçladığını "Şarkısı yarıda kaldı... Sebep olanların gözü kör olsun..." sözlerinden anlıyoruz.

O zamanlar psikolojik destek almak şimdiki kadar yaygın olmasa da yine de mümkündür, ancak Selim bu yolu da pek tercih etmemektedir ve "Fakat boş yere zahmet etmesinler. Boş yere değerli hayatlarını benim gibi bir solucan için harcamasınlar. Boş yere, psikobilmemne yönlerimi araştırmak için deneme tahtası yapmasınlar beni. Ne dediniz? Gene de seviyorlar mıymış beni? İşte beni bu incelikler öldürüyor" (Atay, 455) diyerek psikoloji bilimine ve insanlara olan güvensizliğini ifade etmektedir. Kendisini tamamıyla yalnız ve ümitsiz hissetmektedir, adeta derin, karanlık bir kuyudadır ve içeriye kız arkadaşı Günseli'den başka ışık sızmamaktadır, fakat o da yeterince güçlü değildir.

Bipolar duygu durum bozukluğunun ya da eski, diğer adıyla manik-depresyonun bir de genetik yolla aktarıldığı hususu ile ilgili olarak da romanda Selim'in yaşadığı bu depresif ve manik dönemlerin kendinden

önce bir akrabasında da görüldüğü ayrıntılı olarak tasvir edilir ve Selim ile akrabası arasındaki rahatsızlığın benzer semptomları ve genetik mirasın ya da genetik yakınlığın önemine de değinilir:

[Selim'in] zayıflığı görülür bir şekilde artmıştı yemek yiyemiyordu içki içemiyordu gizli bir hastalık sanki içini kemiriyordu azalıyorum bitiyorum diyordu ortadan kaldırılıyorum eski silik bir para gibi piyasadan çekiliyorum yerime yenisini basacaklar kimse fark etmeden yavaş yavaş sönüyorum divana uzanır gözlerini tavana diker saatlerce konuşmazdı ben de bir söz söylemeye korkardım [diye nakleder Günseli Selim'in bu durumunu romanda] (Atay, 524).

Selim'in bu hali depresif dönemini yansıtıyor kanaatindeyiz ve bu dönemde yukarıda da belirtildiği üzere, çok yorgun, halsiz ve kırılığandır. Ancak depresif dönemi takip eden mani devresinde ise aşırı hareketli, canlı ve atak bir ruh hali içine girmektedir ki bu durum aşağıda da belirtildiği üzere onu bambaşka bir karaktere büründürmektedir:

... kuvvetle söylenmiş bir sözle biraz fazla bir gürültüyle dağılıp parçalanacakmış gibi gelirdi bana her an kırılacakmış gibi bir hali vardı dokunmaya kıyamazdım gözlerimle onu okşar zavallı sevgilim derdim çok yorulmuşu benziyorsun dinlen biraz uyu biraz kımıldamadan yattığı yerden birden kalkar bütün gücünü toplayarak yorulacak bir iş yapmadım yaşamak gerek derdi birlikte çıkardık Selim sabahlara kadar meyhanelerde gece kulüplerinde içer dans eder bambaşka bir insan olurdu. (Atay, 524)

Nitekim, romanın ilerleyen sayfalarında Selim bir defasında Günseli'ye yine kendi ruhsal durumuna benzer bir ruh hali sergileyen ve aile efradında iz bırakan bir akrabasından bahseder. Bu akrabası da aşağıda betimlendiği üzere mani ve depresyon devrelerinin tipik semptomlarını sergilemektedir:

... bana altı ay evinde kapanıp altı ay dışarda çılgınca bir hayat yaşayan aile dostlarından birinin hikâyesini anlatırdı bir otomobil kazası sonunda akıl dengesinin bozulduğu söylenen bu zengin adam Allah'tan zengindi böyle bir hastalığı Allah fakirlerin başına vermesin derdi ilkbaharda sürekli bir coşkunluğa kapılır su gibi para harcardı her isteyene para

verir olmayacak işlere girişir ziyafetler sabaha kadar süren
eğlenceler birbirini kovalardı... (Atay, 524).

Tabii kaçınılmaz olarak bu coşkunluk devresini takip eden bir de
durgunluk ve depresif dönem vardı ki bu durum da ayrıntılı bir şekilde
tasvir edilir romanda:

... sonra altı aylık durgunluk devresi başlardı altı ay evden
hiç dışarı çıkmazdı oturduğu koltuktan kalkmazdı yemek
yemezdi misafir için pişirilen bir fincan kahve için masraf
oluyor diye homurdanırdı masraf oluyor masraf oluyor
bütün gün bu homurtu duyulurdu evde akşama doğru büyük
koltuğundan kalkar ocakların (Atay, 525) altını söndürür
ışıkları kapatır bir kuruş sarfetmeye korkardı borç senetlerini
ödemez mahkemelere düşer bütün dostlarının onu aldattığı
kuruntusuna kapılarak garip sebeplerle hepsini dava ederdi
beni aldatıyorlar diye söylenir kimseyle görüşmez eve
gelenlere kendisini yok dedirtir koltuğuna büzülür kalırdı
sen olmasan ben de divanıma büzülüp kalacağım bir şeyden
korkuyordu neden korktuğunu söylemiyordu sorumu
anlamamış gibi yüzüme bakıyordu büyük bir koltuk alacağım
ben de beni her taraftan saran büyük bir koltuk odada başka
bir eşya bırakmayacağım koltuğu bir köşeye koyacağım duvara
doğru çevireceğim oturacağım ve bir daha kalkmayacağım
dinleneceğim saçımın telinden ayak tırnağıma kadar
sürekli ve yavaş yavaş dinleneceğim her hücremi ayrı ayrı
dinlendireceğim uzun uzun dinlenecek her parçam hiçbir
duyguya kapılmadan hiçbir şey düşünmeden dinleneceğim
çevremi yavaş yavaş örümcek ağları saracak küçük örümcekler
saçımdan ellerimden koltuktan ayaklarımdan yere doğru ince
örgülerini taşıyacak kirpiklerimi... (Atay, 526)

Bu dönemde de Selim'de müthiş bir paranoya başlar ve Selim kendisini
(tıpkı akrabasının yaşam öyküsünde de görüldüğü gibi) bir şüphe ve
tedirginlik içinde bulur ve sürekli olarak toplumdan, insanlardan kaçardı.
Bu durumu onun şu sözlerinde de açıkça gözlemleyebilmekteyiz:

... çok görmekten yorulmuş olan gözlerimin kapalı kapakları
ucunda birleşen kirpiklerimi dizlerime bağlayacaklar hafif
bir örtüyle üstümü örtecekler yumuşak ağlarını üstümden
atacak kadar dermanım kalmayacak beni saran ağlara

sineklere ve örümceklerin onları yemesine ara sıra gözlerimi açtığım zaman kayıtsız bir şekilde seyirci kalacağım ara sıra da sinek filan bulamadıkları zaman beni oramdan buramdan ısırmalarına biraz biraz yemelerine de seyirci kalacağım hiçbir şey kıpırdatamayacak beni terk edilmiş bir ev gibi duracağım orada bekleyeceğim ne bekleyeceksin Selim bilmiyorum bilsem de anlatabileceğimi sanmıyorum bir sigara ver bana o kadar az şey istemeye başlamıştı ki sevinçle koşarak ona bir sigara yakardım kaç gündür sigara içmedim biliyor musun Günseli adımı tekrarlamaktan Günseli demekten hoşlanırdı sigara başını (Atay, 526) döndürür duygulanır gülümserdi...

Bu şekilde, Selim yemeden, içmeden hatta çok sevdiği sigarayı bile unutarak günler geçirirdi. Onun bu durumu, kız arkadaşını, Günseli'yi endişelendirmektedir ve içten içe Selim'in önemli bir hastalığı, rahatsızlığı olduğunu aşağıdaki sözlerinde de görüldüğü üzere hissetmektedir:

... içimde yıllardır biriken tartışma tortularını eritmiştiniz fakat nedendir içimde bu melali hüznün şarkısını sizlere Selim Işık'ın tamburundan çıkan seslere kulak verirsiniz gerçekten de hastaydı bir gün üniversitede bir arkadaşına uğramıştı adı galiba Kenan'dı seni iyi görmüyorum Selim demişti dinlenmelisin gerçekten biraz dolaşınca soluksuz kalıyordu yatmalısın demişti yatmalıyım demişti bu konuşma bir işaret olmuştu o gece ateşi yükselmeye başladı yatağa düştü evine gidemiyordum bir gece ateşler içinde bana geldi hastalıktan çok ümitsizlik yıpratıyordu onu iyileşmek için bir isteği yoktu... (Atay, 527).

Selim'in durumunu ifade eden, buradaki anahtar sözcük ise "ümitsizlik" kelimesidir ki bizce romanda yapılan çok da güzel bir tespittir. Selim'i yıpratın hayattaki ümitsizliktir ve Oğuz Atay'ın ona isim seçerken Selim Işık adını seçmesi de biraz alay, biraz mecazidir çünkü Selim'in içine Günseli'den başka bir ışık huzmesi sızmamaktadır ve kendi canına kıyacak kadar müthiş bir karanlık içindedir. Bu husus, Günseli'nin onun hayatındaki ışık olması durumu nitekim "gün-seli" kelimesinde de net bir şekilde ifade edilmiştir kanaatindeyiz. Fakat, maalesef, yukarıda da belirtildiği üzere, Selim'in içindeki karanlık daha baskın çıkar ve en nihayetinde, Selim intihar eder.

SONUÇ

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanındaki Selim karakteri ve onun intiharının arkasındaki sebepler irdelendiğinde karşımıza çıkan bipolar duygudurum bozukluğu² (bakınız Tarhan, Utube) ve ruhsal hastalıklar hakkında toplumsal bilinç oluşturmada son derece önemli bir rol oynayabilecek olan edebi eserlerin çok kıymetli olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle, Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanının ruh ve akıl sağlığının/ ruhsal sorunların tasvirinde, ayrıca bu hastalıkların özelliklerinin toplumun bireyleri tarafından algılanarak kavranabilmesinde önemli bir mihenk taşı olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Atay, O. (2000). *Tutunamayanlar*. PDF. İletişim. file:///C:/Users/samsung/Downloads/O%C4%9Fuz%20Atay%20-%20Tutunamayanlar%20%20-%C4%B0leti%C5%9Fim%20(2000)%20(1).pdf.
- “Biyografi”, <https://www.oguzatay.net/biyografi>. Erişim tarihi: 11. Ağustos.2023.
- Maktav, Nilgün Eroğlu. “Romandaki format alışıl gelmiş kurallara baş kaldırıyor *Hayat Bir Oyundur Belgeseli*”, TRT, https://www.youtube.com/watch?v=ZdmXbXkJBcI&ab_channel=TRTAr%C5%9Fiv
- Mengi, A. & Aygür, R.Ş. (2018). “Bipolar Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Bir Araştırma: Örnek Olay İncelemesi”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 553-571. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/41531/501287>.
- “Oğuz Atay Hayatı: Oğuz Atay Kimdir ve Nasıl Birisidir?”, <https://www.bkmkitap.com/blog/oguz-atay>. 18.Ekim.2021. Erişim tarihi: 15.Ekim.2023.
- Tarhan, N. “Bipolar Bozukluk”, https://www.youtube.com/watch?v=uUmyECg2RZw&ab_channel=NP%C4%B0STANBULHastanesi. 7.Mart.2022, Erişim tarihi: 13.Ağustos.2023.

2 Psikiyatr Dr. Nevzat Tarhan, Ortadoğu ve Türkiye’de en sık görülen hastalıklardan ikincisi olarak bipolar duygudurum bozukluğunu zikretmektedir ve bunun sebebinin de bu coğrafyadaki insanların nispeten daha duygusal insanlar olmasını (Utube Videosu) ifade etmektedir.